

WijkWijzer

Inhoud geven aan de gemengde wijk: Handelingsperspectief Heerlen-Noord

Matthijs Uyterlinde (Verwey-Jonker Instituut)
Radboud Engbersen (Movisie)

September 2024

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1 De sociaal-fysieke opgave in Heerlen Noord	6
1.1 Hoge mutatiegraad en instroom van kwetsbare huishoudens	7
1.2 Grenzen aan de sociale draagkracht	7
1.3 Kwetsbaar pedagogisch klimaat	9
1.4 Unieke combinatie van beschikbaarheid en betaalbaarheid	10
2 Ambities op regionaal en gemeentelijk niveau	12
2.1 Regionale ambities.....	12
2.2 Gemeentelijke ambities	13
3 Ambities voor menging in Heerlen Noord	16
3.1 Mengen zonder te verdringen	17
3.2 Verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit.....	18
4 Strategische bouwstenen	19
4.1 Naar een integrale strategie	19
4.2 Instrumentarium	20
4.3 Samenwerking tussen actoren	23
4.4 Maatregelen op korte en middellange termijn.....	24
5 Besluit	25
Respondenten	28
Noten	29

Inleiding

Vanwege de structurele opstapeling van sociale en fysieke achterstanden is Heerlen-Noord in 2019 aangewezen als een van de 20 stedelijke focusgebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Om de komende 25 jaar een inhaalslag te kunnen realiseren en de leefbaarheid en veiligheid in Heerlen-Noord te verbeteren, zetten het Rijk, de gemeente Heerlen en lokale samenwerkingspartners een mix van sociale en fysieke interventies in. Deze notitie gaat dieper in op de benodigde strategie en het instrumentarium om meer gemengde wijken te realiseren in Heerlen-Noord.

Heerlen-Noord is een uitgestrekt gebied, dat is opgebouwd uit verschillende kleinschalige buurten, veelal voormalige mijnkoloniën die in de 20^e eeuw zijn gebouwd om de werknemers van de steenkoolmijnen te huisvesten. In totaal telt Heerlen-Noord circa 56.000 inwoners; dat is 69 procent van de huishoudens van Heerlen en 24 procent van de huishoudens van Parkstad Limburg (de voormalige Oostelijke Mijnstreek). Aan de oostkant grenst het gebied aan de Brunssummerheide en aan de noordwestrand van het gebied ligt het monumentale Kasteel Hoensbroek.

De verschillende buurten in Heerlen-Noord hebben een eigen karakter: van vroeg-twintigste-eeuwse tuindorpen met architectonische en cultuurhistorische waarde zoals de Kasteelbuurt, Slakhorst en De Passart, tot naoorlogse wijken zoals Vrieheide-De Stack met haar kenmerkende drive-in woningen. In de jaren tachtig vond inbreiding en verdichting plaats op gronden die ware vrijgekomen na het afsluiten van de mijnschachten en de sloop van de mijncomplexen. De noordelijke buurten van Heerlen-Noord, die grenzen aan de gemeente Brunssum, maakten tot de gemeentelijke herindeling in 1982 deel uit van de gemeente Hoensbroek.

Een langjarige inhaalrace

Sinds de sluiting van de mijnen – de laatste sloot in 1974 - gaat het minder goed in Heerlen. De gemeente die in 1955 nog op plaats 20 stond van de ‘ranglijst gemeenten met aantal hoge inkomens’, kwam in een neerwaartse spiraal terecht. Tussen 1970 en 1980 verdriedubbelde het aantal arbeidsongeschikten in Zuid-Limburg. Vooral voor de mijnwerkers die ondergronds werkten was er – behalve de sociale werkvoorziening – nauwelijks een alternatief op de arbeidsmarkt. ‘In de Heerlense Kasteelbuurt, zat 80 procent van de volwassen mannen thuis’, schrijft Marcia Luyten in *Het geluk van Limburg*.¹

In de decennia erna weet Heerlen-Noord zich niet op te richten. Onderwijs- en gezondheidsachterstanden, woonproblematiek en werkloosheid stapelen zich erop. Armoede wordt van generatie op generatie doorgegeven. Cijfers uit 2022 laten zien dat in Heerlen-Noord het aandeel laaggeletterden (20%), arbeidsongeschikten (17%) en mensen met een slechte gezondheid (41%) fors hoger ligt dan het stedelijk en het landelijk gemiddelde. Hetzelfde geldt voor het aantal veilig thuis meldingen per 10.000 inwoners en het aandeel inwoners dat zich onveilig voelt.² Volgens het Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPHLN) is in het gebied al jarenlang sprake van een structurele concentratie van armoede, die in stand wordt gehouden door een hoge in- en uitstroom (zie kader 1).

Als onderdeel van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) werkt het programmabureau Heerlen-Noord, in samenwerking met het Rijk, de gemeente en lokale samenwerkingspartners aan een inhaalslag. In *Hier start onze inhaalrace: Toekomstplan Nationaal programma Heerlen-Noord* (2022: 6) schrijft het NPHLN: Wie in Heerlen-Noord opgroeit, heeft niet dezelfde kansen als in de rest van Nederland. [...] Het is in Heerlen-Noord simpelweg moeilijker om gezond op te groeien, een goede woning te vinden, goede onderwijsresultaten te boeken en een goed betaalde baan te vinden.' Gezien de complexiteit en de hardnekkigheid van de sociale achterstanden is een lange adem essentieel. De inhaalrace is dan ook 'geen sprint maar een marathon', zo benadrukt het NPHLN in haar Toekomstplan.

Het NPLV is opgebouwd uit vier actielijnen, waarvan de eerste gericht is op het stimuleren van een samenhangende aanpak en op integrale samenwerking tussen alle betrokken partijen. De overige drie actielijnen zijn gericht op de inhoudelijke invulling van die integrale aanpak, te weten: 1) Woningen en wijken ('we verbeteren slechte woningen en zorgen voor meer gemengde wijken') 2) Meedoen ('we zorgen dat meer bewoners kunnen meedoen in de samenleving') en 3) Veiligheid ('we vergroten de veiligheid in de wijken').³

Het voorliggende handelingsperspectief is gericht op de uitwerking van de actielijn woningen en wijken. De ambitie om meer gemengde wijken te realiseren grijpt terug op het grotestedenbeleid (1995-2012), maar dit beleid is niet onomstreden, onder meer vanwege zorgen over gentrificering en verdringingseffecten. Het NPHLN onderkent de gevoeligheden die spelen rond dit beleidsstreven, maar ziet ook de noodzaak in om met fysieke investeringen iets te doen aan de huidige concentratie van armoede in Heerlen-Noord. Samen met lokale partners wil het NPHLN een strategie ontwikkelen om te werken aan menging zonder dat dit gepaard gaat met verdringing.

Opzet en leeswijzer

In het najaar van 2023 startten onderzoekers van WijkWijzer het Verwey-Jonker Instituut, Platform31 en Movisie vanuit het kennisplatform WijkWijzer met de verkenning 'Inhoud geven aan de gemengde wijk'. Naast het bundelen van bestaande wetenschappelijke kennis en onderzoek over de gemengde wijk, samengebracht in het gelijknamige kennisfundament, is op basis van diepte-interviews een handelingsperspectief uitgewerkt voor tweetal stedelijke focusgebieden uit het NPLV: Amsterdam Nieuw-West en Heerlen-Noord. Voor de analyse en de uitwerking van het handelingsperspectief voor Heerlen-Noord, zijn eind 2023 interviews gehouden met een mix van bestuurders, beleidsstrategen, professionals en inwoners van Heerlen-Noord (zie bijlage).

Deze notitie is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 gaat dieper in op de sociale en fysieke opgaven in Heerlen-Noord, waarna hoofdstuk 3 en 4 de toekomstambities voor Heerlen-Noord behandelen, toegespitst op de ideevorming rond het realiseren van gemengde wijken. Hoofdstuk 5 gaat vervolgens in op de strategie en het benodigde instrumentarium. Deze notitie wordt afgesloten met een korte slotbeschouwing.

Heerlen-Noord in cijfers⁴

- **Heerlen telt 87.000 inwoners, waarvan 56.000 in Heerlen-Noord.** Heerlen heeft 23 wijken waarvan er 16 een wijk lage sociaal-economische status hebben. Van die 16 wijken liggen er 14 in Heerlen-Noord. Heerlen is de gemeente met de laagste gemiddelde SES WOA-score van Nederland. Heerlen is de centrumstad van de stadsregio Parkstad Limburg (7 gemeenten die samenwerken in de voormalige Oostelijke Mijnstreek met in totaal zo'n 255.000 inwoners). Heerlen-Noord omvat bijna tweederde van Heerlen en bijna een kwart van Parkstad Limburg.
- **Reusachtige doorstroom.** Heerlen-Noord kent een hoge mate van verhuisbewegingen. De afgelopen 10 jaar kwamen er 32.000 mensen wonen en vertrokken er (bijna) net zoveel mensen. Als **32.000 van de 56.000 mensen in- en uitstromen** is er sprake van een wankel fundament als het gaat om sociale cohesie. Daarnaast was een kwart van de kleuters geen peuter in Heerlen. De hoge mate van doorstroom heeft daarmee ook effect op investeringen in bijvoorbeeld (voor- of vroegschoolse) educatie.
- **Concentratie van armoede in Heerlen.** Heerlen heeft de laagste SES-WOA-score van Nederland (in normaal Nederlands: de gemeente met de meeste armoede). 16 van de 23 Heerlense wijken zijn officiële 'lage SES'-wijken. Heerlen kan dus niet zo makkelijk 'mengen'. Mensen die naar Heerlen verhuizen, hebben bovengemiddeld vaak met armoede te maken. Kijken we specifiek naar de meest recente cijfers (2021) dan zien we dat in totaal **38 procent** van de naar Heerlen verhuisde volwassenen een laag inkomen heeft. 18 procent is afhankelijk van een bijstandsuitkering en 10 procent heeft een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Dit aandeel van 38 procent ligt fors hoger dan in andere NPLV-gemeenten. Daar ligt het aandeel laag inkomen op 27%, het aandeel bijstand op 6% en 3% arbeidsongeschiktheid.
- **Concentratie van armoede in armste buurten.** Zoomen we in op buurtniveau dan zien we hyperconcentratie van armoede. In sommige buurten groeit een groot deel van de kinderen op in een gezin in armoede, zoals in de Weggebekker (35 procent bijstand), Meezenbroek (28 procent bijstand) en Passart (25 procent bijstand). Wie daar de gezinnen die leven van een arbeidsongeschiktheidsuitkering bij optelt, kan tot de conclusie komen dat in een enkele buurt bijna de helft van de kinderen in armoede (van een uitkeringssituatie) opgroeit.
- **Vanuit het hele land.** Van mensen die vanaf vestiging in Heerlen een bijstandsuitkering hebben, is maar liefst 34 procent van buiten Limburg afkomstig. 42 procent is afkomstig uit de omliggende gemeenten in de regio Parkstad, 24 procent uit de rest van Limburg. In totaal komt dus 58 procent van buiten de regio Parkstad Limburg. Voor de duidelijkheid: van Heerlen naar de grens met Noord-Brabant of Gelderland is ongeveer 100 kilometer afstand. Let op: dit zijn 'conservatieve' verhoudingen, want het betreft slechts de mensen die met een bijstandsuitkering naar Heerlen kwamen en nog steeds bijstand ontvangen. Mensen die met bijstand kwamen maar inmiddels werk hebben zitten daar niet tussen. Zij kunnen echter ook een beroep gedaan hebben op enige vorm van hulp.
- **Smalste schouders dragen de zwaarste lasten.** Mensen die van buiten Heerlen naar Heerlen verhuizen, komen per definitie uit rijkere gemeenten. Heerlen heeft immers de laagste SES-WOA score van Nederland. Ongeveer een derde van de instroom van mensen met een bijstandsuitkering komt echter uit gemeenten met positieve SES-scores. Dat zijn gemeenten met veel hogere WOZ-waarden. Soms tot wel drie keer zo hoog.

1 De sociaal-fysieke opgave in Heerlen Noord

Heerlen-Noord kampt al jarenlang met een hoge concentratie van kwetsbare huishoudens. Recente cijfers van het Nationaal Programma Heerlen-Noord brengen de sociaaleconomische kwetsbaarheid van dit gebied scherp in beeld (zie kader 1).⁵ Het *Startrappport concentratie van armoede* (2024) spreekt van 'een reusachtige doorstroom' en van een 'hyperconcentratie van armoede' in sommige buurten van Heerlen-Noord. Een belangrijke oorzaak van de grote instroom van kwetsbare huishoudens ligt in de samenstelling en de kwaliteit van de woningvoorraad, want in Heerlen-Noord is relatief snel een goedkope woning te vinden.

In totaal bestaat de woningvoorraad in Heerlen-Noord voor iets meer dan de helft (53 procent) uit huurwoningen, waarvan 40 procent corporatiewoningen en 13 procent particuliere huurwoningen. Sommige buurten bestaan voor het overgrote deel uit corporatiebezit, terwijl een wijk als Vrieheide vrijwel uitsluitend particuliere woningen telt (zowel in bezit van eigenaar-bewoners als particuliere verhuurders). In Heerlen-Noord zijn verschillende woningcorporaties actief: Woonpunt heeft verreweg het meeste bezit, daarna Weller en Vincio Wonen en tenslotte Wonen Limburg. De gemiddelde WOZ-waarde ligt in Heerlen-Noord, met 135.000 euro, fors lager dan het landelijk gemiddelde van 290.000 euro.⁶

Hovenstructuur in tuindorp De Passart

1.1 Hoge mutatiegraad en instroom van kwetsbare huishoudens

Ron Meyer, programmadirecteur NPHLN, legt uit dat de sociale kwetsbaarheid in Heerlen-Noord in stand wordt gehouden door een hoge mutatiegraad: *'Uit recent onderzoek blijkt dat 28 procent van de mensen die zich jaarlijks in Heerlen Noord vestigen, een bijstandsuitkering of een arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft. Daarvan komt een groot deel van buiten de regio en zelfs buiten Limburg. Dat geeft ons probleem gewoon heel hard aan. Ik neem dat mensen die hierheen verhuizen niet kwalijk, ik zou hetzelfde doen als ik geen woning kon vinden. Wie ik het wel kwalijk neem? Rijke gemeenten die onvoldoende sociale woningen bouwen en daardoor hun eigen inwoners dwingen om honderden kilometers verderop te verhuizen.'*

Van de mensen die vanaf vestiging in Heerlen een bijstandsuitkering hebben, komt 58% van buiten de regio Parkstad Limburg en 34% van buiten de provincie Limburg. De auteurs van het *Startrapport concentratie van armoede* (2024) voegen daar veelbetekenend aan toe dat de grens van Heerlen naar Noord-Brabant of Gelderland ongeveer 100 kilometer bedraagt, de grenzen van de andere provincies liggen op nog veel grotere afstand. Deze afstanden vormen voor personen met een bijstandsuitkering geen belemmering om zich in Heerlen te vestigen. De mensen die van buiten naar Heerlen verhuizen komen per definitie uit rijkere gemeenten, omdat Heerlen de laagste SES-WAO-score van alle Nederlandse gemeenten heeft. De instroom bestaat onder meer uit spoedzoekers afkomstig uit de ggz, maatschappelijke opvang, statushouders, ex-gedetineerden en mensen die na een relatiebreuk onderdak nodig hebben. De migratiecijfers maken ook duidelijk dat deze huishoudens niet alleen via de toewijzing van sociale huurwoningen in Heerlen-Noord terecht komen. Een aanzienlijke groep landt in het particuliere segment.

Christian van den Brekel, directeur van basisschool De Schakel in Vrieheide, vertelt dat er gedurende het schooljaar relatief vaak nieuwe leerlingen worden aangemeld.⁷ Het betreft veelal kinderen uit eenoudergezinnen, onder meer uit de regio Rotterdam, maar ook uit de overzeese gemeenten in het Caribisch gebied: *'Je ziet dat er routes zijn ontstaan. Het praat zich blijkbaar rond dat je hier makkelijk terecht kunt.'* Geregeld vertrekken leerlingen ook weer met de noorderzon, vermoedelijk omdat hun moeder dan is ingetrokken bij een nieuwe partner. Van Den Brekel: *'Na iedere schoolvakantie is het voor ons een verrassing welke kinderen niet meer komen opdagen.'* Ook de migratiecijfers bevestigen dat, naast een hoge instroom, ook de uitstroomcijfers in Heerlen-Noord hoog zijn.

1.2 Grenzen aan de sociale draagkracht

Ook Micha Lutgens, al twintig jaar werkzaam als huisarts bij het Gezondheidscentrum Hoensbroek-Noord, merkt de gevolgen van de aanhoudende instroom van kwetsbare bewoners in zijn praktijk. Lutgens spreekt van *'toenemende vermenging aan de onderkant.'* De afgelopen jaren signaleerde hij een toename van jonge mannen die zich bij de praktijk inschrijven, met een licht verstandelijke beperking, middelengebruik, een justitieel verleden en een geschiedenis in de hulpverlening. Lutgens: *'Dossiers van jonge mensen zijn meestal gemakkelijke dossiers, maar hier denk je regelmatig als je een dossier opent: My God, wat komt er nu weer in de wijk wonen?'*

Veel geïnterviewden uiten hun zorgen over de sociale draagkracht van de wijk. Een complicerende factor hierbij is dat het sociaal vertrouwen, zowel in instanties als in andere inwoners, laag ligt in Heerlen (zie kader 2). Anton ten Westenend, actieve bewoner en werkzaam als zelfstandig adviseur, vertelt dat hij in verschillende lokale projecten hiermee te maken kreeg: *'Het gebrek aan vertrouwen en mede daardoor het terugtrekgedrag is nergens zo erg als in Heerlen-Noord.'* Programmadirecteur Ron Meyer wijst in dit verband op het grote aantal rolluiken in Heerlen-Noord. Meyer: *'Mijn stelling, op grond van duizenden keren huis aan huis op deuren kloppen, is: hoe meer rolluiken, hoe minder gemeenschapszin. Ja, rolluiken hebben zeker ook met armoede te maken, rolluiken helpen tegen kou in de winter en hitte in de zomer. Is je huis minder geïsoleerd, dan helpen die dingen, maar je ziet ze niet alleen in de arbeidsbuurten maar ook in buurten met middengroepen. En je ziet steeds meer die ringcamera's. Mensen trekken zich terug in hun eigen bunker.'*

Een gevolg hiervan is dat mensen zich met allerlei vragen en zorgen wenden tot de huisarts. De huisartspraktijk ziet veel mensen met sociaal maatschappelijke problemen en psychosociale stress op het spreekuur. Simpele vragen worden niet binnen het eigen sociale (buurt)netwerk besproken, maar bij de huisarts gedeponereerd. Volgens Lutgens zijn er buurten in Heerlen-Noord waar 30% van de bewoners ongeletterd is. Ze kunnen niet voldoen aan de eisen die de huidige maatschappij van burgers vraagt. Ze missen het sociale netwerk om met een brief bij hun buurman binnen te lopen. De afgelopen jaren was bij het Gezondheidscentrum Hoensbroek-Noord meer capaciteit nodig voor patiënten die de praktijk bellen. Regelmatig heeft men te maken met verbale agressie; de baliemedewerkers ontvangen trainingen om hiermee om te gaan.

Een relatief nieuwe ontwikkeling in Heerlen Noord is dat private verhuurders in één pand onderdak bieden aan meerdere mensen met een WLZ-indicatie. Volgens Lutgens is deze 'nieuwe zorgmarkt' bij de gemeente beperkt in beeld; voor de huisartsen wordt deze nieuwe groep zichtbaar wanneer deze cliënten zich aanmelden voor huisartsenzorg. Velen brengen een complex hulpverleningsverleden mee, wat weer een extra belasting vormt voor de huisartsenzorg. In het wekelijkse multidisciplinaire casusoverleg bij het gezondheidscentrum sluit de GGZ aan. *'Dat begon ooit met een sociaal psychiatrische verpleegkundige en een psycholoog, nu zitten er ook psychiaters bij.'* Lutgens is zich ervan bewust dat in veel kwetsbare wijken in het land dit proces zich aftekent, onder meer als gevolg van extramuralisering. *'Maar ik denk dat hier de grafiek steiler omhoog loopt.'*

Zelf werkt Lutgens vier dagen in de week, maar dat betekent lange werkdagen en een werkweek van 60 uur. Een werkweek van 5 dagen in de week is simpelweg niet te doen. Lutgens heeft binnen het centrum veel artsen opgeleid, maar geen van hen heeft ervoor gekozen zich blijvend aan het gezondheidscentrum te binden – opnieuw een indicatie dat het werken in de eerstelijns in kwetsbare wijken ontweken wordt vanwege de zwaarte van de beroepspraktijken. Ook bezielde professionals kiezen vaak voor banen elders.

Onderling wantrouwen en wantrouwen in instituties hoog in Heerlen-Noord

Uit recent onderzoek van het CBS bleek dat van 51 grote steden in Nederland de gemeente Heerlen het slechtste scoort op de sociaal-kapitaal index in de periode 2012-2020.⁸ Deze sociaal-kapitaal index bestaat uit twee bouwstenen: participatie en vertrouwen. In Heerlen is het wantrouwen tussen burgers groot en is er weinig vertrouwen in publieke, private en politieke instituties. Daarnaast is het aantal sociale contacten met familie, vrienden en goede kennissen, lager dan gemiddeld. Tevens is de deelname aan het verenigingsleven gering, heeft Heerlen het laagste aandeel vrijwilligers en is de politieke participatie erg laag. Aanvullende onderzoek in de gemeente Heerlen in 2020 bracht (geen verrassing) de tweedeling Heerlen-Noord en Heerlen-Zuid aan het licht. In Heerlen-Noord is het opgebouwde sociaal kapitaal veel lager dan in Heerlen-Zuid. Als mogelijke oorzaken wijst het CBS op het feit dat in Heerlen-Noord substantieel meer mensen met een migratieachtergrond wonen dan in Heerlen-Zuid. Het CBS verwijst hier naar de constrict-theorie van Putnam (2007).⁹ Meer diversiteit leidt tot minder sociale contacten en minder verbondenheid. Andere mogelijke oorzaak ligt aan de aanbodkant. Als er in Heerlen-Noord minder verenigingen zijn, zal je er ook geen uitbundig verenigingsleven aantreffen. Laatste verklaring is dat het gemiddelde opleidings- en inkomensniveau. Mensen met een hoger opleidings- en inkomensniveau hebben meer vertrouwen in elkaar en in instanties.

1.3 Kwetsbaar pedagogisch klimaat

De strijd tegen onderwijsachterstand eist veel van leerkrachten, vertelt Christian van den Brekel, directeur van basisschool De Schakel. In onderwijsjargon heeft zijn school een hoge schoolweging, dat betekent veel leerlingen met leerproblemen en leerachterstanden. De schoolweging van zijn school is de laatste jaren iets omhoog gegaan door de komst van migratiestromen van buiten. Hij wijst op een groep nieuwkomers vanuit de Antillen en Rotterdam, veelal alleenstaande laagopgeleide moeders. Scholen, benadrukt hij, zijn een afspiegeling van de omgeving. Het ideaal van een mogelijk gemengde school in de toekomst omarmt hij, al plaatst hij vraagtekens bij het realiteitsgehalte ervan. In zijn school is 'de zone van de naaste ontwikkeling' uitgangspunt. De kern ervan is dat kinderen van andere kinderen leren. In het geval van een school met een meer gemengde sociaaleconomische samenstelling, zou een dergelijk pedagogisch uitgangspunt sterker tot zijn recht komen. Kinderen kunnen zich dan aan elkaar optrekken.

Het lesgeven op zijn school is emotioneel belastend. Leerlingen nemen de straat- en thuiscultuur mee naar school. Op zijn school zijn 'bovengemiddelde leerkrachten' nodig. *'De grijze muis houdt het hier niet vol.'* De zwaarte van het werk heeft te maken met het feit *'dat er zich elke dag wel iets voordoet wat even indruk maakt.'* Hij maakt als directeur lange werkdagen ('Ik ben niet het goede voorbeeld qua balans werk-privé'), maar let er scherp op dat zijn personeel fris blijft. Hij prijst zich gelukkig dat zijn personeelsverloop gering is en dat hij erin slaagt leerkrachten duurzaam aan zijn school te binden.

Een effectieve aanpak van schoolachterstanden vraagt interventies op jeugdige leeftijd. Daarom heeft De Schakel in pandige peuteropvang en een startklas voor 4-jarige kinderen die extra zorg nodig hebben. De Schakel kent een 'rijke schooldag', dat betekent extra lessen van vakleerkrachten voor sport, muziek en andere creatieve activiteiten; voorts huiswerkbegeleiding door eigen leerkrachten. De school zorgt ook voor een ontbijt. Op lange termijn zou Van den Brekel de rijke schooldag het liefst willen afbouwen, opdat ouders zelf de verantwoordelijkheid nemen om hun kinderen aan te melden voor een clubje en zelf in

staat zijn daarvoor het budget aan te vragen (bij geëigende fondsen). Maar in de huidige situatie is dat nog moeilijk te realiseren.

Op dit moment is zijn school te veel bezig met opvoedkundige vraagstukken, vindt Van den Brekel. In het ideale geval heeft hij specialisten zoals orthopedagogen fysiek nabij *binnen* de muren van zijn onderwijslocatie. Dus geen inhuurkrachten, geen doorverwijzingen naar instanties elders, geen gefragmenteerd aanbod. Een geïntegreerd aanbod binnen één schoollocatie in plaats van een satellietstructuur van naar elkaar verwijzende instanties zou enorme winst betekenen. In 2028 is er voor zijn school nieuwbouw gepland, mogelijk een kans om dit ideaal te realiseren.

Tot slot is Van den Brekel van mening dat de sociale infrastructuur buiten de school versterking behoeft. Hij neemt waar dat de sociale cohesie in de wijk afneemt; indicatie daarvan zijn schoolvernielingen (ingegooid ruiten) en het feit dat ouders hun kinderen niet meer 's avonds buiten laten spelen. Men vertrouwt de wijkveiligheid niet. *'Ik vind dat hier structureel 36 uur per week een opbouwwerker dient rond te lopen! Hier kun je echt het verschil maken, dat is bij uitstek iemand die ontmoetingen kan regelen.'* Tegelijkertijd signaleert hij ook veel solidariteit in de wijk. Er is een groep die trouw blijft aan de wijk, die de wijk als iets van henzelf beschouwt. Deze groep laat zich ook persoonlijk aanspreken als de school een beroep op hen doet. Ofwel: de wijk kent een bruggenhoofd waarop verder kan worden voortgebouwd.

1.4 Unieke combinatie van beschikbaarheid en betaalbaarheid

Alle geïnterviewden spraken hun zorg uit over de concentraties van sociaaleconomische kwetsbaarheid in grote delen van Heerlen-Noord. Het NPHLN concludeert in haar recente *Startrapport concentratie van armoede* (2024) dat de armoede in Heerlen-Noord 'behoorlijke consequenties heeft op de uitvoeringskracht van tientallen maatschappelijke organisaties, zoals huisartsenpraktijken, verenigingen, scholen, woningcorporaties, welzijnsorganisaties en de politie.' Programmadirecteur Ron Meyer concludeert: *'We zullen moeten ingrijpen. We zijn al de armste gemeente van Nederland. We kunnen niet ook nog eens de maatschappelijke lasten van rijkere gemeenten dragen die simpelweg te weinig sociaal bouwen voor hun eigen mensen met lage inkomens. Naast wel of geen structurele Rijksfinanciering voor onze generatielange aanpak, is de concentratie van armoede onze grootste bedreiging.'*

Wellicht de belangrijkste verklaring voor de aanhoudende instroom van kwetsbaren in Heerlen-Noord ligt in de combinatie van snel beschikbare en betaalbare woningen – in de huidige wooncrisis is dit uniek in Nederland. Zowel in de corporatievoorraad als in het particuliere segment vinden spoedzoekers relatief makkelijk en snel onderdak. Naast particuliere verhuur, waaronder ook kamerverhuur aan arbeidsmigranten, trekt de aanwezige goedkope voorraad – zowel koop als particuliere verhuur – soms criminele activiteiten aan. Enkele geïnterviewden wijzen erop dat Heerlen van oudsher relatief genereuze voorzieningen aanbiedt voor mensen aan de onderkant – dit zou mogelijk een aanzuigende werking kunnen uitoefenen. Deze voorzieningen hebben vooral betrekking op financiële ondersteuning voor mensen in armoedesituaties. Bram de Groot, projectleider wonen bij het Programmabureau NPHLN, constateert dat Heerlen-Noord voor een aanzienlijke groep als een doorgangsgebied fungeert: *'Veel mensen komen hier voor een tijdelijke oplossing, ze vinden hier snel onderdak, maar hebben niet de intentie*

om hier lang te blijven. Dat heeft gevolgen voor de sociale cohesie die in veel van onze buurten toch al onder druk staat.'

Een laatste verklaring voor de selectieve instroom van vooral kwetsbare huishoudens, tot slot, zou liggen in de minder gunstige reputatie en uitstraling van Heerlen-Noord. Hierdoor zou de aantrekkingskracht op andere, meer kansrijke woningzoekenden in de regio Zuid-Limburg laag zijn. Wethouder Gelderblom vertelt dat het overgrote deel van de in Heerlen werkenden met een hoger inkomen, een woning verkiest in het Heuvelland of Maastricht. Casper Gelderblom: *'Ik doel op mensen die eigenlijk in Heerlen zouden moeten wonen, namelijk mensen die bij het CBS, bij de Open Universiteit werken – historisch gezien juist die instanties die hier zijn gekomen ter compensatie van de mijnsluitingen. Maar die wonen hier bijna niet. De directeuren van die instanties geven aan dat minder dan vijf procent daadwerkelijk in Heerlen woont. Dat is ongelooflijk.'*

In de literatuur wordt wel van 'territoriale stigmatisering' gesproken.¹⁰ Door nadrukkelijk te wijzen op kwetsbaarheden en achterstanden van wijken en regio's, krijgen deze gebieden een negatief imago. Dit is een lastig op te lossen beleidsdilemma. In *Hier start onze inhaalrace: toekomstplan Nationaal programma Heerlen-Noord* gaat daarom niet alleen aandacht uit naar imagoverbetering, maar ook naar het uitdragen van de rijke geschiedenis en het unieke karakter van het gebied. Men schrijft: 'Er is echter ook veel om trots op zijn. Zoals een indrukwekkende geschiedenis, veerkrachtige bewoners en vastberaden maatschappelijke organisaties. Die trots vormt de brandstof voor onze inhaalrace' (NPHLN, 2022: 6).

2 Ambities op regionaal en gemeentelijk niveau

De geschetste sociale kwetsbaarheid speelt niet alleen in Heerlen Noord, maar treft – in wisselende mate – de gehele Stadsregio Parkstad Limburg. Ook het Rijk onderkende de afgelopen jaren de wankelende positie van de voormalige mijnstreek en stelde hiervoor middelen beschikbaar. En recent ontwikkelde de gemeente Heerlen niet alleen gericht beleid, maar sloeg ze ook de handen ineen met andere Parkstadgemeenten om onwenselijke ontwikkelingen een halt toe te roepen.

2.1 Regionale ambities

Zowel de Stadsregio Parkstad als de gemeente Heerlen onderkennen de ernst en omvang van de sociaal-ruimtelijke problematiek in Heerlen-Noord. De Stadsregio bestaat uit zeven gemeenten: Beekdaalen, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal. De Stadsregio Parkstad Limburg faciliteert de samenwerking tussen de zeven gemeenten op basis van de strategische agenda, met als doel om te komen tot een samenhangend beleid en uitvoering op de thema's ruimte & mobiliteit, economie & toerisme, wonen & herstructurering, duurzaamheid & energie, leefbaarheid en welzijn en grensoverschrijdende samenwerking. Sinds 2014 werkt de Stadsregio met een Gemeenschappelijke Regeling (GR) van Colleges van Burgemeesters en Wethouders. Het Dagelijks Bestuur (DB) wordt gevormd door de burgemeesters van de zeven gemeenten.

Regionale woonvisie

Op initiatief van de Stadsregio is in 2023 met de zeven gemeenten een regionale woonvisie opgesteld, met een doorvertaling op gemeentelijk niveau. In de *Regionale Woonvisie Parkstad Limburg 'Kansrijk wonen voor iedereen, nu en in de toekomst' – lokale woonvisie Heerlen 2023-2028* wordt geconstateerd dat Parkstad voor Nederlandse begrippen omvangrijke aaneengesloten gebieden kent – waaronder ook Heerlen-Noord – waar de woonkwaliteit al jaren onder druk staat. Hoewel al jarenlang hard wordt gewerkt aan de verbetering van deze gebieden, zijn veel van deze wijken nog steeds kwetsbaar. Suzanne Lipsch, bestuursadviseur wonen bij de Stadsregio, vertelt dat bij de totstandkoming van de woonvisie bij alle gemeenten een gedeeld gevoel van urgentie heerste over de geconstateerde concentraties van kansarme huishoudens: *'Dat was een spannend proces; we hadden nog niet eerder meegemaakt dat dit zo breed in de stadsregio is onderkend, en dat iedereen onderschrijft dat dit dus ook om een aanpak op regionaal niveau vraagt.'*

Regionale prestatieafspraken

Op basis van de regionale woonvisie is vervolgens gewerkt aan prestatieafspraken. In mei 2023 zijn de *Regionale Prestatieafspraken Parkstad Limburg 2024-2028* ondertekend. Hierin hebben de zeven Parkstadgemeenten en negen woningcorporaties en huurdersorganisaties meerjarige afspraken vastgelegd over nieuwe woningbouw en over hun gezamenlijke inzet op het verbeteren van de leefbaarheid in Parkstad. Zo is onder meer afgesproken dat complexen in gebieden waar de leefbaarheid

onder druk staat, tijdelijk worden ontzien bij de huisvesting van meer bewoners in een kwetsbare situatie. Deze kwetsbare gebieden worden op regionaal niveau vastgesteld; in het overleg tussen gemeenten en woningcorporaties op lokaal niveau worden keuzes gemaakt of, en welke, wooncomplexen hiervoor in aanmerking komen.

Impulsen van het Rijk

In de regionale woonvisie wordt opgemerkt dat het Rijk deze problematiek erkent en dat de afgelopen jaren substantiële middelen door het Rijk beschikbaar zijn gesteld voor de aanpak binnen Parkstad. De afgelopen jaren zijn in Zuid-Limburg verschillende Regio Deals toegekend.

Een van de instrumenten die hiermee in Parkstad kon worden ontwikkeld, is het concept van inponden. Hierbij worden goedkope koopwoningen verworven en gerenoveerd door woningcorporaties, en vervolgens aangeboden in de sociale verhuur. Dit instrument is recent in de Heerlense wijk Vrieheide opgeschaald: corporaties Weller en Wonen Limburg verwierven hier 63 woningen. Corporatiebestuurder Barry Braeken – zelf opgegroeid in Vrieheide – legt uit dat het geen louter vastgoed-gedreven investering betrof, maar vooral bedoeld is om meer toezicht in deze wijk te realiseren. *‘We doen dit omdat wij heel bewust aanwezig willen zijn in die wijk. “Vrieheide vrijstaat” werd het wel voor de grap genoemd, want daar kan alles: ondermijnen en weet ik wat allemaal. Door daar nu bezit te hebben komen onze mensen voortdurend in die wijk langs; dat zorgt toch voor een bepaalde mate van sociale controle.’* De eind 2023 toegekende aanvraag voor het Volkshuisvestingsfonds zet stevig in om het inponden van goedkope koopwoningen verder op te schalen.

2.2 Gemeentelijke ambities

In juni 2023 zijn in de Heerlense gemeenteraad vragen gesteld over de mogelijkheden om de Heerlense wijken te ontzien bij de instroom van kwetsbare huishoudens. Van de 50 meest kwetsbare wijken van Limburg (op basis van de SES-WOA en Leefbaarometer) liggen er 16 in Heerlen en 14 in Heerlen Noord.¹¹ Ook in de rest van de stadsregio is de bevolking overwegend kwetsbaar.

Sturen op instroom: ‘De kraan dichtdraaien’

In haar reactie verklaart het college in te willen zetten op het realiseren van een meer gemengde bevolking: *‘In een kansrijke stad en regio kent iedere wijk en elk dorp, een goede balans tussen mensen in een kwetsbare positie die ondersteuning nodig hebben (vragers) en mensen die de ruimte hebben die ondersteuning te bieden (dragere)’.¹²* Hiertoe heeft de gemeente een maatregelenpakket uitgewerkt dat in december 2023 is voorgelegd aan de Raad. Dit pakket omvat onder meer een nieuwe huisvestingsverordening, een draagkrachttoets, goed verhuurderschap, opkoopbescherming, et cetera. *‘Het gaat om een soort van wolk aan typen van bewoners die we nu hebben geprobeerd te vatten in een beleidsregel’,* aldus Casper Gelderblom, wethouder wonen. Naast het grip krijgen op en beperken van de instroom – de wethouder spreekt van ‘de kraan dichtdraaien’ – zijn er volgens Gelderblom twee andere grote opgaven om meer sociale menging teweeg te kunnen brengen in Heerlen.

Regionale spreiding sociale huurvoorraad

Ten eerste wil de gemeente inzetten op het beter spreiden van de sociale huurvoorraad in de regio. Hiertoe zullen afspraken moeten worden gemaakt met gemeenten en woningcorporaties in de regio over grondbeleid, woningbouwprogramma's en portefeuillestrategie, met als doel meer (middel)dure huur en koop toe te voegen. Een beroep zal moet worden gedaan op het Heuvelland, waar het aandeel sociale huur juist laag is. Gelderblom: *'Als ik kijk naar Limburg, dan hebben wij nu al twee generaties de rol gespeeld van een soort van spons. Als Parkstad, maar zeker als gemeente Heerlen. Daarom is het zo belangrijk dat we die 30 procent van Hugo de Jonge aan sociale huur bij nieuwbouwprojecten consistent gaan doorvoeren en monitoren. Dat betekent dat je dat dus ook moet afdwingen in Midden-Limburg en in Noord-Limburg, en zeker ook in het Heuvelland en wat mij betreft ook in Maastricht.'*

Barry Braeken, bestuursvoorzitter van Weller, vertelt dat – als uitwerking van de regionale woonvisie en de prestatieafspraken – de woningcorporaties in de Parkstad en het Heuvelland voornemens zijn om een regionaal portefeuilleplan op te stellen. Braeken: *'Dan gaan dus echt gewoon boeken open. Om te voorkomen dat er dubbelingen ontstaan, want dan krijg je overaanbod van een bepaald segment, maar ook om te voorkomen dat er gaten vallen omdat partijen denken: dat zullen anderen wel doen. Ik ben er een groot voorstander van om dit helemaal open en transparant te doen.'*

Of regionale afstemming daadwerkelijk voldoende concrete maatregelen zal opleveren, moet de komende jaren blijken. Verschillende geïnterviewden wijzen erop dat de onderlinge relaties, zowel tussen gemeenten als tussen corporaties over het algemeen goed zijn, maar ze vragen zich af of de samenwerking soepel blijft wanneer 'het zuur' verdeeld moet worden? Jan Rademaker, beleidsadviseur wonen bij de Stadsregio wijst bovendien op de uitdaging om voldoende schaal te maken: *'Bouwen in kleine kernen betekent altijd bouwen in kleine aantallen. Het gaat dus om het heel beperkt toevoegen van sociale woningbouw, waarbij vaak de regel is dat 50% aan inwoners uit de eigen gemeente wordt toegewezen. Zet dat voldoende zoden aan de dijk?'*

Behouden en aantrekken van stabiele draagkrachtige huishoudens

De tweede grote opgave voor de gemeente is het behouden en aantrekken van draagkrachtige huishoudens. Het gaat hierbij niet louter om het binden van theoretisch opgeleiden (statistici, pensioenanalisten et cetera), maar ook om verplegers, leraren en politieagenten. Op dit moment woont slechts 5% van de theoretisch opgeleiden die binnen Heerlen werkzaam, in Heerlen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de Belastingdienst, het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP), de Open Universiteit, Hogeschool Zuyd en de Brightlands Smart Services Campus zijn o.a. in Heerlen gevestigd, maar hun personeel woont voor het merendeel buiten de gemeente. Vooral Heuvelland-gemeenten als Voerendaal en Simpelveld zijn populaire woongebieden. De gemeente heeft voorts de nadrukkelijke ambitie om stabiele draagkrachtige huishoudens uit de rest van het land te verleiden naar Heerlen te verhuizen met een uniek prijs/kwaliteit-aanbod. Kern: aanbod van een bijzonder stedelijk milieu in een groene internationale omgeving (Aken en Luik zijn om de hoek). De gemeente wil hiertoe onder meer inzetten op *place branding*.

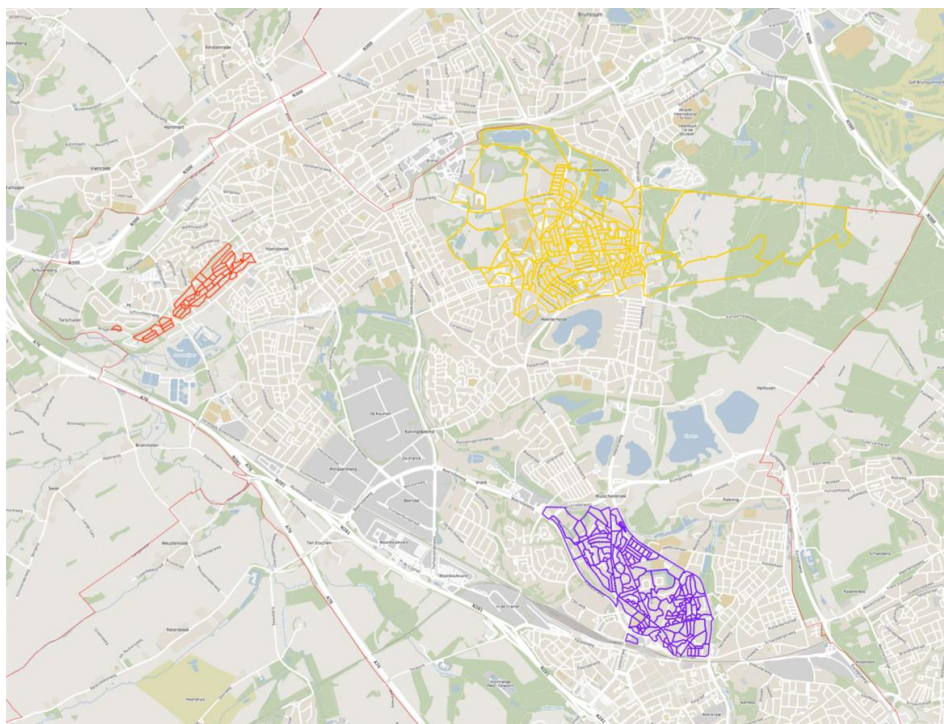
Hoewel alle geïnterviewden het belang van het aantrekken van kansrijke inwoners onderschrijven, temperen sommigen ook de verwachtingen op dit terrein. Het beperkte aanbod aan aantrekkelijke banen voor hoger opgeleiden (met name de baan voor de partner) wordt als knelpunt gezien. Daarnaast relateert Jan Rademaker, beleidsadviseur wonen bij de Stadsregio, de verwachtingen als het gaat om het aantrekken van studenten en hoger opgeleiden van over de grens. In het recente verleden zijn pilots met het huisvesten van studenten van de universiteit Aken wegens gebrek aan succes niet gecontinueerd. Zijn collega Suzanne Lipsch waarschuwt bovendien dat Aken eveneens een stevige opgave kent met het huisvesten van kwetsbare huishoudens, en dat men ook daar wellicht over de grens kijkt: *'Op die groep zitten we in Parkstad juist niet te wachten.'*

3 Ambities voor menging in Heerlen Noord

Om de strijd tegen het generaties lang doorgegeven van achterstanden succesvol aan te pakken is Heerlen-Noord als focusgebied aangehaakt bij het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid. Kern van het toekomstplan om Heerlen-Noord er structureel bovenop te helpen is een langdurige inzet op vier thema's: (1) talentontwikkeling, (2) werken en bestaanszekerheid, (3) gezondheid en leefomgeving en (4) leefbaarheid en veiligheid. Deze thema's worden samenhangend, gebiedsgericht én in samenwerking met bewoners aangepakt. Sturing op meer sociaaleconomisch gemengde wijken is hiervan een belangrijk onderdeel.

Het programmabureau Nationaal Programma Heerlen-Noord (NPHLN) heeft in haar toekomstplan de kaders van haar ambities uitgewerkt. In een interview in de Groene Amsterdammer over de ambities van het programma, formuleert wethouder Casper Gelderblom het klip en klaar: *'De hele mijngeschiedenis is een directe reflectie geweest van de machtsverhoudingen [...] je ziet nog steeds die georganiseerde segregatie: de rijken wonen op de mooiste plekken, afgezonderd van gezinnen met lange inkomens. Is dat nou eerlijk? Correctie is in de afgelopen veertig jaar van neoliberalisme niet gekomen vanuit de markt. We gaan dus sturen op een sociaal gemengde samenstelling van wijken. Daar investeren waar het niet perse rendabel is maar wat wel goed is voor de wijk. Draggers en vragers in balans brengen.'*¹³

In haar Jaarplan 2023 wijst het NPHLN drie focuswijken aan om haar ambities voor de periode 2022-2027 handen en voeten te geven: GMS, Vrieheide e.o. en de Kasteelbuurt-Hoofdstraat West (zie kaart). In lijn met het regionale en gemeentelijk beleid, en om tegenwicht te bieden aan de aanhoudende instroom van kwetsbare huishoudens in Heerlen-Noord, is het realiseren van meer gemengde wijken als doelstelling omarmd in het Toekomstplan NPHLN. Het programmabureau werkt voor de drie focuswijken toe naar een gebiedsanalyse en renovatieplan.

Focuswijken in Heerlen-Noord

3.1 Mengen zonder te verdringen

Centraal uitgangspunt voor het NPHLN bij de fysieke verbetering van Heerlen-Noord is het realiseren van meer menging zonder dat dit gepaard gaat met verdringing. Programmadirecteur Ron Meyer: *'Aan de ene kant moet je dat wat er is verbeteren; aan de andere kant moet je dat wat een risico is, kleiner maken. Dat zijn die twee knoppen. Ik doel niet zozeer op het toevoegen van bredere schouders. Die hebben we ook nodig, maar ik bedoel hier vooral de knop van het verheffen van dat wat er is.'* Meyer benadrukt dat ook in de meest kwetsbare buurten sprake is van een groep betrokken bewoners die belangrijk zijn voor toekomst van Heerlen-Noord: *'Ik geloof erin dat in die 25 procent die er langer woont, dat daar een positieve gemeenschapsstructuur in zit. Misschien is die heel dun, maar hij is er wel. Die moet je koesteren. [...] Wij jagen niemand weg.'*

De bewonersorganisatie 'Doe mee Heerlen Noord' onderschrijft de ambitie om een meer gemengde woningvoorraad en een meer diverse bevolking te realiseren. Voorzitter Maarten Verkerk: *'We steunen het uitgangspunt maar hebben als bewoners nog geen uitgebalanceerde visie op dit onderwerp.'* Wel geeft de bewonersorganisatie een aantal aandachtspunten mee. Zorg er ten eerste voor dat de sociale verschillen niet te groot zijn. Eric Slangen wijst op de huidige barrièrewerking en de slechte oversteekbaarheid van doorgaande wegen, dit kan lichte vormen van contact (herkenning, groeten) belemmeren. Maarten Verkerk benadrukt daarom het belang om te zorgen voor goede ontmoetingsplekken waar bewoners contact en vertrouwen kunnen opbouwen. Tot slot doen de bewoners een oproep om goed na te denken wat voor woningen nodig zijn om de wijk toekomstbestendig te maken. Eric Slangen: *'Je moet doorstromen beter mogelijk maken, aan het begin en aan het eind van de levensloop. Als er hier nieuw gebouwd wordt zijn het vooral appartementen, maar er is te weinig aanbod voor startende gezinnen. Veel ouderen houden nu eengezinswoningen bezet, voor die groep zijn seniorenwoningen nodig.'*

Dat de mutatiegraad in Heerlen-Noord bovengemiddeld hoog is, heeft volgens Ron Meyer ook een voordeel. Dit maakt het mogelijk om aanbod voor andere groepen toe te voegen, zonder dat dit ten koste gaat van zittende bewoners. Zeker in combinatie met de beschikbare fysieke ruimte. Meyer: *'Vergeleken met de Randstad hebben wij meer ruimte, in de letterlijke en de figuurlijke zin.'*

Tuindorp Slakhorst, Hoensbroek

3.2 Verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit

Bram de Groot, projectleider wonen bij het Programmabureau NPHLN, legt uit dat Heerlen-Noord vanaf het begin van de 20^e eeuw enorm snel ontwikkeld is ten behoeve van de mijnbouw, zonder dat daar enige stedenbouwkundige of planologische visie of plan aan ten grondslag heeft gelegen. Het gebied is opgebouwd uit verschillende mijnkoloniën die later aparte wijken werden. Uit oogpunt van sociaal beheer is bewust gekozen voor kleinschalige buurten. Na de sluiting van de mijnen is in de vrijgevallen gebieden begin jaren tachtig – een periode van laagconjunctuur – woningbouw toegevoegd. Volgens De Groot was er zowel bij de ontwikkeling als later bij inbreiding nauwelijks aandacht voor ruimtelijke kwaliteit: *'Alles hier is gebouwd voor een zesje'*. Mede hierdoor is de infrastructuur en ontsluiting slecht ontwikkeld; de samenhang binnen Heerlen-Noord schiet tekort.

Het Programmabureau beoogt met de uitwerking van het NPHLN ook deze omissie te verhelpen. Daarom richt de inhaalrace van het NPHLN zich niet alleen op het realiseren van betere en aantrekkelijke woningen voor een diversiteit aan inwoners, maar ook – op middellange termijn – op een fysieke structuurversterking. Begin 2024 is de opdracht verleend aan ontwerpbureau Mecanoo voor de uitwerking van een stedenbouwkundige schets (onder de werktitel 'Perspectief op Noord'), gericht op het versterken van de fysieke structuur, op het creëren van meer samenhang tussen buurten en wijken binnen Heerlen-Noord en op het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit en de identiteit van individuele buurten. De stedenbouwkundige schets moet uitmonden in concrete ontwerpprincipes en uitgangspunten voor de herontwikkeling en de herinrichting van wijken in Heerlen-Noord.

4 Strategische bouwstenen

De ambitie om zónder verdringing de huidige concentraties van armoede in grote delen van Heerlen-Noord te doorbreken en de sociale weerbaarheid te vergroten, vraagt om een uitgebalanceerde strategie, die niet alleen een brede inzet vereist, maar ook afstemming en samenwerking vraagt van betrokken partijen. Dit hoofdstuk beschrijft welke instrumenten kunnen worden ingezet, de strategische samenwerking die daarbij nodig is en schetst op hoofdlijnen welke maatregelen op korte en middellange termijn kunnen worden ingezet.

4.1 Naar een integrale strategie

In de voorgaande hoofdstukken zijn de beleidsambities beschreven van het van het Rijk, de stadsregio Parkstad Limburg, de gemeente Heerlen en het NPHLN om in Heerlen-Noord meer sociaal-fysieke menging te realiseren zonder dat dit gepaard gaat met verdringing. De ambities van de verschillende partijen overlappen elkaar in grote lijnen en zijn niet in tegenspraak met elkaar. Ook de corporatiesector lijkt zich hier in beginsel in te kunnen vinden. Voor het ontwikkelen van een integrale strategie gericht op 'mengen zonder verdringing', is het van cruciaal belang dat de komende tijd scherpte wordt aangebracht in de uitwerking van deze gemeenschappelijke ambitie. Drie elementen vragen hierbij specifiek om aandacht:

- In de eerste plaats mag het werken aan gemengde wijken nooit los worden gezien van de bredere doelen die het NPHLN met haar 25-jarige aanpak nastreeft. 'Mengen zonder te verdringen' maakt deel uit van de integrale langjarige strategie om een inhaal- en verbeterslag te realiseren in Heerlen-Noord. Een eenzijdig fysiek gedreven aanpak – zoals gebruikelijk was in het grotestedenbeleid (1995-2012) – is hiertoe niet toereikend. Want fysieke maatregelen zijn een middel, geen doel op zichzelf.
- Ten tweede dienen de betrokken partijen heel gericht na te denken over het wie (welke groepen willen we vasthouden, aantrekken of inperken?), het waartoe (met welk doel willen we dit?), het hoe (wat zijn passende maatregelen?) en het waar (in welke buurten in Heerlen-Noord?) van sociaal-ruimtelijke differentiatie. Indien deze vragen niet helder, concreet en eenduidig worden beantwoord, daalt de kans dat gestelde verwachtingen worden ingelost.
- Tot slot zullen de betrokken partijen intensief met elkaar moeten samenwerken en moeten ze elkaar scherp houden. De strategie om in Heerlen-Noord te mengen zonder verdringing, kan alleen slagen als deze ambities in samenwerking tussen alle relevante actoren – dus ook de andere gemeenten in de Stadsregio Parkstad en in Limburgse Heuvelland – op niet-vrijblijvende wijze worden ingevuld.

Uit de gemeenschappelijke beleidsambities van het Rijk, de stadsregio Parkstad Limburg, de gemeente Heerlen en het NPHLN laten zich vervolgens drie gedeelde doelstellingen destilleren, die samen bijdragen aan de ambitie om te mengen zonder verdringing. Samen met de bredere ambities uit het Toekomstplan Heerlen-Noord, vormen deze drie gedeelde doelstellingen de pijlers onder de integrale strategie:

1. Beperken van de kwetsbare instroom in Heerlen-Noord.
2. Beter in balans brengen van de woningvoorraad op stedelijk en regionaal niveau.
3. Bevorderen van de instroom van meer kansrijke inwoners op zowel wijk-, stads- als regionaal niveau.

4.2 Instrumentarium

Voor de uitwerking van de strategie zijn verschillende instrumenten en interventies nodig, die in samenhang moeten worden ontwikkeld en ingezet. Enerzijds gaat het om fysieke en volkshuisvestelijke instrumenten, anderzijds om sociale en economische instrumenten. Het realiseren van een aantrekkelijke en inspirerende woonomgeving vereist een integrale inzet van fysieke maatregelen en investeringen (in woningen, voorzieningen en buitenruimten) en ondersteunende sociale en economische maatregelen en interventies. Het *Kennisfundament 'Inhoud geven aan de gemengde wijk'*, dat WijkWijzer in het kader van deze verkenning heeft opgesteld, verschaft in brede zin overzicht van de beschikbare wetenschappelijke kennis en onderzoek en de beleidservaring met maatregelen, interventies en instrumenten op dit brede terrein. Hieronder schetsen we in vogelvlucht welke accenten gelegd kunnen worden in Heerlen-Noord.

Inzet op bewonersparticipatie is een onmisbaar onderdeel van het instrumentarium. Kennis en wijsheid van de *grass roots* komt effectief beleid ten goede, zeker waar het ingrepen in de directe woonomgeving betreft. De uitdaging is om niet alleen samen te werken met actieve, georganiseerde bewonersnetwerken, maar om ook inwoners te bereiken die afhaken bij formele, traditionele vormen van burgersraadpleging (brieven, enquêtes, inloopavonden). Veelgebruikte participatieve instrumenten van nu zijn buurtagenda's, burgerberaden, bewonersbudgetten, gelote wijkcomités, ontwerpstudio's, maar ook het inzetten van social design en community art. Zie bijvoorbeeld de ervaringen die in Heerlen zijn opgedaan met het kunstenaarscollectief Boa Mistura en hun inzet bij de Auroraflat, of breder de inzet van street art in Heerlen om bewoners te verbinden en hen mee te laten denken bij verbetertrajecten in hun buurt.

Fysiek en volkshuisvestelijk instrumentarium

Een onmisbaar onderdeel van het instrumentarium voor gemengde wijken, ligt in het veranderen van de eigendomsverhoudingen om tot een betere mix te komen van sociale huur, particuliere huur- en koopwoningen én op het meer grip krijgen op de toewijzing van huurwoningen. Naast het lokaal en regionaal afstemmen van herstructurering en gebiedsontwikkeling – ook als het kleinschalige projecten betreft – vragen nieuwe of alternatieve vormen van toewijzing en het sturen op beperken van de instroom van specifieke doelgroepen om aandacht. Daarnaast kunnen instrumenten als inponden op relatief korte termijn breder worden ingezet. Er moet zorgvuldig worden nagedacht voor welke groepen én met welke maatregelen de instroom mogelijkwijs moet worden ingeperkt of juist gestimuleerd. Welke inwoners willen vasthouden in Heerlen-Noord en wie willen aantrekken? Een aanbod van een aantrekkelijke,

betaalbare woning in combinatie met een interessante baan kan bepaalde beroepsgroepen mogelijk doen besluiten om in Heerlen-Noord te gaan wonen en werken.¹⁴

Ook de stedenbouwkundige en architectonische uitwerking van 'mengen zonder te verdringen' vraagt om precisie. Zo benadrukten de bewoners van de Stichting 'Doe Mee Heerlen Noord' onder meer dat te grote sociale verschillen voorkomen moeten worden; er moet goed nagedacht worden welke bewoners (wat betreft leeftijd, huishoudentype, leefstijl en sociaaleconomische status) in elkaars nabijheid worden gesitueerd. Daarbij is gewezen op het diepgewortelde wantrouwen en het terugtrekgedrag dat zou heersen onder inwoners van Heerlen. Ook is gewaarschuwd voor de barrièrewerking van infrastructuur en gepleit voor visuele verbindingen (zichtlijnen) en goed oversteekbare doorgaande wegen. In stedenbouwkundige zin vraagt dit om goed onderbouwde keuzes en ontwerpprincipes ten aanzien van de schaal en korrelgrootte van menging, de overgangszones tussen woning en straat (van privé naar openbaar) en ontwerp en inrichting van de openbare ruimte (met onder meer logische en aantrekkelijke wandel- en fietsroutes).

Aan een passend fysiek en volkshuisvestelijk instrumentarium wordt reeds gewerkt. De regionale woonvisie die in 2023 is opgesteld en het voornemen om een regionaal portefeuilleplan te ontwikkelen, vormen een veelbelovend startpunt. Eind 2023 is een gemeentelijk maatregelenpakket gepresenteerd om te sturen op instroom en lokale partners zijn voornemens de mogelijkheden te verkennen voor de inzet van de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (WBGMP). Voorjaar 2024 zijn ook de *Regionale Prestatieafspraken Parkstad Limburg 2024-2028* getekend, die een directe uitwerking vormen van de regionale woonvisie. Met het ontwikkelen van een stedenbouwkundige schets wordt, tot slot, gewerkt aan versterking van de stedenbouwkundige en landschappelijke structuur van Heerlen-Noord, met aandacht voor behoud en vernieuwing van industrieel en cultuurhistorisch erfgoed, en aan randvoorwaarden en ontwerpprincipes voor toekomstige fysieke (her)ontwikkeling.

Sociaal en economisch instrumentarium

Ook de inzet van een sociaal en economisch instrumentarium is noodzakelijk om tot succesvolle gemengde wijken te komen. Enerzijds draagt dit bij aan het terugdringen van achterstanden op terreinen van werk, inkomen, onderwijs en gezondheid – de centrale ambities van de 'inhaalrace' van het NPHLN. Anderzijds helpt het om wijken te realiseren waar verschillende sociaaleconomische groepen niet in aparte enclaves en gesloten gemeenschappen naast elkaar leven, maar in interactie met elkaar. Dit instrumentarium kent overigens ook een fysiek-ruimtelijke component, omdat het gestalte krijgt met voorzieningen (accommodaties) én buitenruimten die inwoners de mogelijkheid bieden om onderling contact op te bouwen (verbinding) en om zich te kunnen ontplooiën (verheffing). Het gaat daarbij zowel om het verbinden van groepen die sterk op elkaar lijken ('bonding') als groepen die in het dagelijks leven ver uit elkaar staan ('bridging'). Juist in gemengde wijken is het belangrijk om zowel losse, lichte en terloopse contacten uit te lokken (publieke familiariteit) als in te zetten op meer geregisseerde, hechtere contacten, bijvoorbeeld via onderwijs, sport of welzijnswerk.

Bij het verbeteren van de sociale infrastructuur, zo benadrukte Anton ten Westenend, dient ook te worden onderkend dat de huidige sociale infrastructuur gebrekkig functioneert waar het de bereikbaarheid betreft van centrale sociale en culturele voorzieningen voor de inwoners van Heerlen-Noord. Gemeentehuis, theater, bioscoop, winkels liggen aan de andere kant van het spoor en liggen gevoelsmatig 'ver weg'. Ook door de hoogteverschillen en (reis)afstand. Dit betekent dat inwoners afgesneden zijn van belangrijke contactmogelijkheden met andere groepen.

Bij de uitwerking van dit instrumentarium kan worden voortgebouwd op de bestaande sociale infrastructuur en buitenruimten – bij het laatste kunnen de resultaten en expertise van het Gebrookerbos worden benut (kader). Bij het verminderen van tekorten en achterstanden vervullen zowel sociaal-culturele voorzieningen (buurt- en wijkcentra, bibliotheken, voorzieningen voor sport, spel en bewegen), als onderwijs- en zorgvoorzieningen een belangrijke rol. Vooral de school, bij voorkeur gemengd en met inpassende ondersteunende zorg, is een belangrijke voorziening om de toekomstkansen van kinderen die op achterstand staan te verbeteren. Ook een nieuwe generatie gezondheidscentra met maatschappelijk werk in huis is gewenst. Benadrukt moet worden dat voorzieningen op zichzelf geen tekorten en achterstanden oplossen, dit vereist ook inzet van vakmensen. Verschillende geïnterviewden plaatsen vraagtekens bij het zelforganiserend vermogen en het sociaal vertrouwen onder inwoners van Heerlen-Noord. Het is een culturele factor ('gebrek aan zelfmanagement'), die ook in eerder onderzoek is blootgelegd.¹⁵ Opbouwwerkers en community builders kunnen een belangrijke rol vervullen bij het verbinden van groepen en het bevorderen van vanzelfsprekende ontmoeting (zowel in de binnen- als buitenruimte). In dit licht is het bovendien waardevol om personen met een maatschappelijk beroep, zoals sociaal werkers, onderwijzers en huisartsen, te binden aan Heerlen-Noord.

Het Gebrookerbos

In de periode 2016-2021 is het project Gebrookerbos uitgevoerd in Heerlen-Noord. Ruim zeventig buitenruimte projecten zijn toen gerealiseerd met een centrale rol voor bewoners (participatief ontwerp) en een terughoudende faciliterende rol van de gemeente. Cultuur- en kennisinstellingen als Glaspaleis Schunck, Neimed, Open Universiteit Heerlen, Hogeschool Zuyd hebben in het project geparticipeerd, evenals woningcorporaties en welzijnsorganisatie Alcander. Neimed heeft het project nauw gevolgd en geëvalueerd. Het hele project is door opbouwwerk begeleid. De gevolgde methodiek is vastgelegd en heeft alle kenmerken van gebiedsontwikkeling van onderop. De gerealiseerde projecten betroffen in de meeste gevallen het schaalniveau van de buurt. Movisie heeft dit project beschreven en concludeerde dat tastbare kleinschalige buurtactiviteiten dichtbij huis buurtbewoners, ongeacht hun leeftijd, levensstijl of migratieachtergrond verbinden. Veelal waren het groepen die ook sociaaleconomische kenmerken deelden - 'bonding' in de woorden van de socioloog Putnam, maar er zijn ook overbruggende contacten naar andere groepen gelegd ('bridging').¹⁶

Tot slot kan de inzet van economische interventies bijdragen aan gemengde wijken zonder verdringing. Wijkeconomie kan de identiteit van Heerlen-Noord en het aanwezige economisch potentieel versterken, het kan groepen verbinden én als stijgings- en ontplooiingskanaal fungeren voor inwoners. Economische impulsen verlevendigen straten en publieke ruimten, zorgen voor ontmoetingen en voor ogen op de straat. Niet alleen met zichtbare bedrijvigheid zoals winkels in plinten, maar ook met zzp-ers die werken vanuit huis of aan huis diensten verlenen of met ondernemers in een bedrijfsverzamelgebouw of broedplaats. Ondernemerschap kan kansen bieden voor groepen waarvoor de reguliere arbeidsmarkt in meer of

mindere mate is geblokkeerd, bijvoorbeeld door discriminatie of het missen van startkwalificaties dan wel het niet erkend krijgen van diploma's. Met een waaier aan interventies kan de wijk economie in Heerlen-Noord gestimuleerd worden. Gedacht kan worden aan het realiseren van woonwerkwooningen, aan kleinschalige, goedkope bedrijfsruimten (bijvoorbeeld in plinten), aan herbestemming of transformatie van industrieel, cultuurhistorisch of verpauperd erfgoed, aan het verbeteren van gevels van winkels en uitstraling van winkelplinten, maar ook aan het bieden van ruimte aan kunstenaars en creatieve industrie op het terrein van beeldende kunst, multimedia, grafische vormgeving, internetdiensten, webdesign, architectuur, mode en industrieel ontwerp. Om deze doelgroepen kansen te bieden kan gebruik worden gemaakt van constructies zoals huurgewenning, flexibele regelgeving, kanszones, microkredieten, tijdelijke invulling of prijsvraagformules.

4.3 Samenwerking tussen actoren

Zoals eerder benadrukt is samenwerking en afstemming tussen alle betrokken actoren essentieel om tot een effectieve strategie te komen. Op beleidsniveau is nauwe strategische samenwerking vereist, met name tussen het Programmabureau NPHLN, de gemeente Heerlen en de Stadsregio Parkstad (en mogelijk ook aangrenzende gemeenten). Daarbij moet zowel de ontwikkeling van de strategie als de inzet van instrumenten op lokaal en op regionaal niveau worden afgestemd. Bij woningbouw en bedrijvenlocaties past een regionaal perspectief, bij de bouw van scholen voor middelbaar onderwijs een (boven)gemeentelijk, voor veel lokale voorzieningen is de wijk het gepaste schaalniveau. Tabel 5.1 maakt inzichtelijk welke inzet op beleidsniveau nodig is om de drie centrale doelstellingen te realiseren.

Beleidsdoelstellingen en actoren

	Doelstelling 1: Kwetsbare instroom beperken	Doelstelling 2: Betere balans in stad en regio	Doelstelling 3: Kansrijke instroom bevorderen
Programmabureau Heerlen Noord (NPHLN)	<ul style="list-style-type: none"> Toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding (evt WBMGP) 		<ul style="list-style-type: none"> Toevoegen nieuwe woonmilieus Passende voorzieningen
Gemeente Heerlen	<ul style="list-style-type: none"> Maatregelenpakket sturen op instroom (o.a. draagkrachttoets huisvestingsverordening, goed verhuurderschap, opkoopbescherming) 	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken evenwichtiger spreiden sociale huur (woonruimteverdeling en vastgoed- en grondstrategie) 	<ul style="list-style-type: none"> Place branding Passende voorzieningen Economisch beleid
Woningcorporaties	<ul style="list-style-type: none"> Toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding (evt WBMGP) Sloop/herstructurering Toevoegen middenhuur en koopwoningen Inzet op sociaal beheer 	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken evenwichtiger spreiden sociale huur (woonruimteverdeling en vastgoed- en grondstrategie) Toevoegen middenhuur en koopwoningen 	<ul style="list-style-type: none"> Bijdragen aan betere voorzieningen en openbare ruimte
Stadsregio Parkstad Limburg		<ul style="list-style-type: none"> Afspraken evenwichtiger spreiden sociale huur (woonruimteverdeling en vastgoed- en grondstrategie) 	<ul style="list-style-type: none"> Place branding

4.4 Maatregelen op korte en middellange termijn

Om langs de drie hierboven geschetste lijnen (centrale doelstellingen) samen te werken aan menging zonder te verdringen, moet strategie vervolgens worden uitgewerkt in concrete maatregelen, zowel gericht op de korte termijn als op de (middel)lange termijn. Dit vraagt inzet van en samenwerking en afstemming tussen de diverse betrokken partijen. Opnieuw zijn het Programmabureau NPHLN, de gemeente Heerlen, de betrokken woningcorporaties, de Stadsregio Parkstad Limburg en de aangrenzende gemeenten belangrijke actoren. Tabel 5.2 verschaft een (niet-uitputtend) overzicht van mogelijke maatregelen op korte en op lange termijn, uitgesplitst naar deze actoren.

Bij de uitwerking van plannen en maatregelen én bij de uitvoering ervan, zijn bewoners en het lokale maatschappelijk middenveld (ondernemers, verenigingen, maatschappelijke en culturele instellingen) echter onmisbaar; zij kunnen een cruciale bijdrage leveren. Niet alleen met co-creatie of participatieve ontwerpprocessen, maar ook door ideeën en initiatieven ‘van onderop’ ruimte te geven.

Maatregelen en actoren op korte en (middel)lange termijn

	Korte termijn	(Middel)lange termijn
Programmabureau Heerlen Noord (NPHLN)	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken over toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding (eventueel m.b.v. de WBMGP) Frictieeegstand toestaan om instroom kwetsbaren te beperken Inponden koopwoningen om toezicht kwetsbare koopbuurten te versterken Versterken bewonersnetwerken, faciliteren eigen initiatief Versterken samenwerking zorginfrastructuur 	<ul style="list-style-type: none"> Stedenbouwkundige schets en ontwerpprincipes voor herstructurering Bepaal schaal en korrelgrootte t.b.v. kans op contact en uitwisseling (stedenbouwkundige randvoorwaarden, architectonische inpassing) Visie en planvorming voor ontmoetingsplekken (voorzieningen en openbare ruimte) Participatief ontwerpen, inzet op gemeenschapsversterking
Gemeente Heerlen	<ul style="list-style-type: none"> Verkennen mogelijkheden WBMGP Maatregelenpakket sturen op instroom (o.a. draagkrachttoets huisvestingsverordening, goed verhuurderschap, opkoopbescherming) Actief handhaven 	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken over evenwichtiger spreiden sociale huur (woonruimteverdeling en vastgoed- en grondstrategie) Bijdragen aan betere voorzieningen en openbare ruimte
Woningcorporaties	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken over toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding (eventueel m.b.v. de WBMGP) Frictieeegstand toestaan om instroom kwetsbaren te beperken Inponden van sociale huurwoningen Afspraken over toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding (evt WBMGP) Sloop/herstructurering Inzet op sociaal beheer 	<ul style="list-style-type: none"> Gezamenlijke regionale portefeuillestrategie Sloop/herstructurering Anticyclisch investeren (o.a. in middenhuur en koop) Bijdragen aan betere voorzieningen en openbare ruimte
Stadsregio Parkstad Limburg	<ul style="list-style-type: none"> Striktere afspraken op toewijzing huurwoningen o.b.v. sociale en economische binding 	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken evenwichtiger spreiden sociale huur (woonruimteverdeling en vastgoed- en grondstrategie)

5 Besluit

De interviews die voor deze verkenning zijn uitgevoerd in Heerlen-Noord, maken duidelijk dat alle geïnterviewden het op hoofdlijnen met elkaar eens zijn. Over de problemdiagnose, maar ook over het behandelplan. Heerlen-Noord is op dit moment een van de meest kwetsbare stedelijke gebieden van heel Nederland. Dit is onwenselijk voor de wijk en voor haar bewoners, en we willen niet blijven dweilen met de kraan open. De geïnterviewden onderschrijven de uitgangspunten van het *Toekomstplan Nationaal programma Heerlen-Noord (2022)* en zijn het erover eens dat een brede inzet nodig is om de neerwaartse trend te keren. Fysieke investeringen, gericht op het verbeteren van de woonkwaliteit en op het vergroten van de fysieke en sociale menging, zijn daarbij onmisbaar.

Vermijd hooggespannen verwachtingen

In veel interviews kwam de noodzaak van fysieke en sociale menging scherp in beeld.

Programmadirecteur Ron Meyer groeide zelf op in Heerlen-Noord en woont er nu met zijn gezin. Meyer ontdekte pas toen hij naar de middelbare school ging in Heerlen-Zuid dat sommige mensen het beter hadden. *'Als jij met allemaal dezelfde mensen woont, ben je überhaupt niet bewust van het bestaan van sociale klassen.'* Een klasgenoot uit Simpelveld vroeg hem of ze thuis een grote tuin hadden. *'Ik zei: ja, we hebben een grote tuin. Maar de tuin van onze rijtjeswoning was natuurlijk een postzegel. Hij kwam bij mij op bezoek en vroeg: waar is dan die grote tuin? Daarna kwam ik bij hem thuis, zij hadden een tuin ter grootte van drie voetbalvelden.'*

Bij Barry Braeken, directeur-bestuurder van woningcorporatie Weller en ook een kind van de streek, was het andersom. Hij groeide op in Vrieheide, destijds een vrij jonge wijk waar ook middenklasse gezinnen woonden. Zijn vader was leraar in het basisonderwijs, hijzelf ging naar het gymnasium en later studeren. De vader van zijn beste vriend was stratenmaker. Hij kwam bij hen over de vloer, zijn vriend bij hem thuis. *'Dat was voor ons heel normaal. Het is niet iets waar je bij stilstaat op die leeftijd. Maar ik zag toch wel echt een andere manier van leven. [...] De hoge mate van afhankelijkheid van tabak en andere genotsmiddelen... De rauwe kant van de samenleving kwam wel dichtbij, dat zag je ook als je in het uitgaansleven met die groep omging. Heel anders dan als ik uitging met de mensen uit mijn gymnasiumklas.'* Ruim veertig jaar later ziet Braeken dat de kloof tussen *haves* en *have nots* is gegroeid en dat de sociale segregatie zich heeft verhard. *'Een van de gevolgen is dat de bovenkant de onderkant volledig niet meer begrijpt. Dat zien we volgens mij ook in de politiek wel terug.'*

Vrijwel alle geïnterviewden spraken de hoop uit dat meer menging op lange termijn positief uitwerkt, omdat mensen zich meer verbonden gaan voelen en bereid gaan zijn een toekomst in Heerlen-Noord op te bouwen. Over de realiteitszin en de haalbaarheid van zowel de ambities als de oplossingen werd in de interviews verschillend gedacht. Overschat niet de effecten van de gemengde wijk, waarschuwen sommigen; heb niet de illusie dat er allerlei warme contacten ontstaan tussen uiteenlopende groepen inwoners. Niet alleen zijn veel Heerlenaren op zichzelf, ook zijn sociale media in toenemende mate van

invloed op hoe mensen hechte bindingen aangaan. Menging tussen sociale klassen of ‘bubbels’ komt niet spontaan tot stand, het moet georganiseerd worden.¹⁷ Maarten Verkerk, voorzitter van de bewonersbeweging Stichting ‘Doe Mee Heerlen Noord’, legt uit dat inwoners ook bereid moeten zijn zich open te stellen voor anderen. Verkerk woont aan de rand van Heerlen-Noord, hij spreekt zelf van ‘het Wassenaar van Limburg’. Maar via de kerk en via vrijwilligerswerk komt hij in contact met inwoners met een heel andere achtergrond. *‘Je kunt nog zo uitnodigende ontmoetingsplaatsen creëren, maar mensen moeten zich wel ervoor open stellen’*, aldus Verkerk. Zijn stichting probeert niet alleen mensen te mobiliseren, maar ook die brugfunctie te vervullen.

Schaken op meerdere borden

Wellicht het grootste zorg- en aandachtspunt is dat de ambitie om te mengen zonder verdringing onmogelijk kan worden ingelost zonder maatregelen en investeringen *buiten* Heerlen-Noord. Er moet geschaakt worden op meerdere borden. Want om de ambities binnen bereik te brengen zijn beleidskeuzes en inzet elders in Heerlen nodig, maar ook in de Stadsregio Parkstad, in gemeenten in het aangrenzende Heuvelland en zelfs elders in het Koninkrijk der Nederlanden. In een uitzending van *Nieuwsuur* in april 2024 pleitte Ron Meyer voor meer regie en maatregelen op landelijk niveau om de toestroom van kwetsbare huishoudens naar Heerlen te verminderen. Het wetsvoorstel van oud-minister De Jonge van Volkshuisvesting om bij nieuwbouw in gemeenten met relatief weinig sociale huurwoningen 30 procent sociale huur te realiseren, kan daarbij helpen.

Ook de aandacht in het recente ‘hoofdlijnenakkoord’ voor kwetsbare economische regio’s buiten de Randstad biedt wellicht kansen. De fixatie op economische topregio’s – lees de Randstad en Eindhoven en omgeving – lijkt een correctie te krijgen. In het advies *Elke regio telt!* (2023) is door drie adviesraden bepleit om de reguliere beleids- en investeringslogica van het Rijk te wijzigen en te investeren in langjarige en substantiële programma’s voor regionale ontwikkeling; Parkstad Limburg is één van de regio’s die is onderzocht bij het maken van dit advies.¹⁸ Inzet van het advies is om economische bedrijvigheid, woningbouw en rijksdiensten meer over het land te verdelen, omdat achterblijvende regio’s zich geconfronteerd zien met opgaven die hun eigen kracht te boven gaan.

De uitwisseling en verdeling van zoet en zuur zal echter vooral op regionale schaal moeten plaatsvinden. Zonder een lange termijnsamenwerking en -aanpak op regionaal niveau, waarbij intenties ook worden vertaald in concrete afspraken en investeringen, zal de wijkverbetering van Heerlen-Noord niet effectief zijn. Daarbij gaat het om meer dan alleen ruimtelijk en volkshuisvestelijk beleid, er is ook economisch beleid nodig om de doelstelling draagkrachtige bewoners aantrekken te kunnen verwezenlijken. Het is belangrijk dat het NPHLN ook een rol pakt in het ontwikkelen van de economische kansenstructuur.

Uithoudingsvermogen

Tot slot: gezien de gelaagdheid van de opgave en de geschetste strategische en procesmatige complexiteit, zullen alle betrokken partijen gezamenlijk moeten werken aan realiteitszin. De inhaalrace van Heerlen-Noord is een proces van hele lange adem, vandaar ook de planhorizon van 25 jaar. Het is van groot belang om daarbij koersvast te zijn en te blijven sturen op de ambities uit het Toekomstplan, maar om tegelijkertijd te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen en inzichten. Ook vraagt het om

verwachtingsmanagement. Het goed zichtbaar maken van verbeteringen op korte- en middellange termijn is daarbij essentieel. Bouw voort op wat goed gaat, benut de rijke geschiedenis van Heerlen-Noord en vier alle *small wins*, zodat huidige én toekomstige inwoners zien en voelen dat Heerlen-Noord in de lift zit.

Respondenten

Voor het handelingsperspectief Heerlen-Noord zijn interviews afgenomen met:

Sil Bracke	Beleidsadviseur wonen, gemeente Heerlen
Barry Braeken	Directeur-bestuurder Weller
Christian van den Brekel	Directeur basisschool De Schakel, Vrieheide
Casper Gelderblom	Wethouder Wonen, gemeente Heerlen
Bram de Groot	Projectleider wonen Nationaal Programma Heerlen-Noord
Suzanne Lipsch	Programmamanager wonen en herstructurering, Stadsregio Parkstad Limburg
Micha Lutgens	Huisarts Gezondheidscentrum Hoensbroek-Noord
Dennis Martens	Onderzoeker Nationaal Programma Heerlen-Noord
Ron Meyer	Programmadirecteur Nationaal Programma Heerlen-Noord
Jan Rademaker	Beleidsadviseur wonen, Stadsregio Parkstad Limburg
Eric Slangen	Lid bewonersbeweging Stichting Doe Mee Heerlen Noord
Maarten Verkerk	Voorzitter bewonersbeweging Stichting Doe Mee Heerlen Noord
Anton ten Westenend	Lid bewonersbeweging Stichting Doe Mee Heerlen Noord, actieve bewoner en zelfstandig adviseur

Noten

- ¹ Luyten, M. (2015). *Het geluk van Limburg*. De Bezige Bij.
- ² Programmabureau NPHLN (2022). *Hier start onze inhaalrace. Toekomstplan Nationaal programma Heerlen-Noord*. Heerlen: NPHLN.
- ³ De aanpak van Heerlen Noord (NPHLN) wijkt iets af van de landelijke aanpak (NPLV). Het NPHLN kent vijf actie- of programmalijnen (wonen, werken, leren, gezondheid en veiligheid).
- ⁴ Programmabureau NPHLN (2024). *Starttrapport Concentratie van armoede. Dragen de smalste schouders de zwaarste lasten?* Heerlen: NPHLN.
- ⁵ Programmabureau NPHLN (2024). *Starttrapport Concentratie van armoede. Dragen de smalste schouders de zwaarste lasten?* Heerlen: NPHLN.
- ⁶ Programmabureau NPHLN (2022). *Hier start onze inhaalrace. Toekomstplan Nationaal programma Heerlen-Noord*. Heerlen: NPHLN.
- ⁷ Per 1 maart 2024 is Van den Brekel gestart als Inspecteur primair onderwijs bij de Onderwijsinspectie.
- ⁸ Schmeets, H. (2022), *De heitjes en het sociaal kapitaal in Heerlen*. CBS, 19-10-2022.
- ⁹ Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum : Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30(2), 137–174.
- ¹⁰ Ontleend aan Wacquant (2007). Zie verwijzing in Rocak, Maja en Sabrina Keinemans (2023), 'Help burgers bij het claimen van participatie.' In: *Vakblad sociaal werk*, nr 5, 2023, p. 31-33. Wacquant, L. (2007), *Territorial stigmatization in the age of advanced marginality*. Thesis Eleven 91 (1): 66-77.
- ¹¹ Het gaat om de volgende wijken: Maria Gewanden-Terschuren, Mariarade, Hoensbroek de Dem, Nieuw Lotbroek, De Koumen, Heerlerheide-Passart, Vrieheide-De Stack, Heksenberg, Rennemig-Beersdal, Zeswegen-Nieuw-Husken, GMS, MSP, Eikenderveld. Voorts de wijken Heerlen-Centrum, Molenberg en Heerlerbaan Centrum. De laatste drie wijken liggen niet in Heerlen-Noord, maar behoren wel bij de 16 wijken die door het college zijn genoemd.
- ¹² Brief college van B&W, 20 juni 2023, Beantwoording vragen ex. art. 33 RvO (Kenmerk: BWV-23002577).
- ¹³ Fogteloo, Margreet (2023), 'Bokser met littekens.' Dubbelinterview Ron Meyer & Casper Gelderblom. In: *De Groene Amsterdammer* van 19-10-2023, p. 32-35. Themanummer over klasse.
- ¹⁴ Asscher, Lodewijk, 'Geef leraar, agent en verpleegkundige voorrang bij wonen.' In: *NRC Handelsblad*, 17 april 2024.
- ¹⁵ Jansen, Maria en Estella Kuppens (2015). *Op zoek naar de Limburg-factor. De gezondheidssituatie in Limburg onderzocht en verklaard*. Provincie Limburg; zie ook: Engbersen, Radboud en Matthijs Uyterlinde (2017), *Regionale verschillen geduid. Exploratief onderzoek naar hoog voorzieningengebruik in het sociale domein*. Den Haag, Platform31.
- ¹⁶ Louali, Samira, Maja Rocak en Jol Stoffers (2020), *Indicatie MKBA Gebrookerbos. Een onderzoek naar het maatschappelijk rendement van drie burgerinitiatieven in Heerlen-Noord*. Sociaaleconomisch kenniscentrum Neimed/Heerlen; Louali, Samira, Maja Rocak en Jol Stoffers (2020), *Methodische beschrijving Gebrookerbos. Een werkwijze voor bottom-up gebiedsontwikkeling in krimpgebieden*. Sociaaleconomisch kenniscentrum Neimed/Heerlen; Reinders, Jos (2019), *Handvaten voor brookers, accountmanagers en andere supporters van burgerinitiatieven*. Sociaaleconomisch kenniscentrum Neimed/Heerlen. Engbersen, Radboud (2022), *Het droomplein en de buurttuin in het netwerk Gebrookerbos. Nieuwe impulsen voor Heerlen-Noord*. In: Cadat, M. (2022) e.a., *Wij in de wijk 4. Werken aan sociale samenhang in wijken en buurten*. Utrecht, Movisie, p. 20-27.
- ¹⁷ Zie Veldboer, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak en M. Uyterlinde (2008), *Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken*. Den Haag, Nicis Institute.
- ¹⁸ Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli), Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) en Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) (2023), *Een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's*. Den Haag.